

**УЧАСТЬ ІСТОРИКА САУЛА БОРОВОГО В ОБГОВОРЕННІ
ПРОСПЕКТУ «КОРОТКОГО КУРСУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ»
(ЛЮТИЙ 1947 Р.)**

Висвітлюється післявоєнний період інституціональної й інтелектуальної історії Інституту історії України в основних контекстах історії української радянської історичної науки. Розглядається участь історика С. Борового у нараді з обговорення проспекту «Короткого курсу історії України». Показуються зміни та трансформація образів і концептів української минувшини, пов'язаних із післявоєнною ідеологічною кампанією.

Ключові слова: С. Боровий, Короткий курс історії України, історія України, Інститут історії України, українська радянська історіографія, інституціональна історія, інтелектуальна історія, історія історичної науки.

Перебіг подій протягом 1946 р. доволі швидко продемонстрував ілюзорність післявоєнних сподівань на «потепління» у сфері науки та культури, зокрема на обширах української радянської історіографії. Натомість розгорнулася нова кампанія з викриття М. Грушевського та його «буржуазної» школи. Апогеем у ревізії героїко-патріотичної спадщини воєнної доби у царині республіканського історіописання став 1947 р., коли навіть завзяті оптимісти усвідомили чергову «точку неповернення». Натомість залишалося питання, що провіщує поточна ідеологічна та політична кон'юнктура: нову кампанію чисток або репресій?

Зрештою, тодішні практики на ниві післявоєнної політики знання доволі швидко продемонстрували нав'язування інших «правил гри» на інтелектуальному і культурному полі, котрі мали легітимізувати й освятити існування «великої» та «єдиної» спільноти – радянського народу в історичному часі і просторі.

Вислідом цієї легітимаційної програми, накинutoї зверху тоталітарним режимом, стала суцільна денаціоналізація, радянська та російщення національних історій, насамперед української, котру прагнули представити як місцеву чи республіканську проекцію великоросійської минувшини у вигляді низки побіжних епізодів або окремих, додаткових фрагментів до неї. Натомість стара імперська спадщина, хоч і у видозміненому та переробленому вигляді, відігравала дедалі більшу роль у підрадянському культурному просторі.

Ба більше, розгорталася повоєнна канонізація російського народу як народу-переможця, народу-вождя й народу-фундатора Російської імперії та Радянського Союзу, котрому було відведено месіанське призначення

---

* Доктор історичних наук, провідний науковий співробітник відділу української історіографії Інституту історії України НАН України.

«будівника комунізму». За означенням Б. Крупницького, «сам Сталін підніс російський народ на п'єдестал, підкресливши його значення як героїчного борця в «отечественной» війні, як проводиря соціалізму (перша соціалістична нація), і духового репрезентанта найліпшої науки людства, як носія великої культури з правами пріоритету майже у всіх галузях техніки й т. д. Російську націю було канонізовано як носія правдивого прогресу, за допомогою якого створено Советський Союз, що обхопив собою 1/6 світу» [5, с. 49].

Отож радянізована версія історії України мала перетворитися у формат історії УРСР – паралельної та примітивної версії союзного чи російсько-радянського гранд-наративу.

Післявоєнні «інтелектуальні», точніше ідеологічні метаморфози ще більше маргіналізували дослідницькі практики та тексти республіканських істориків. Відзначимо, що непевність становища історика, особливо вченого з національних / республіканських окраїн СРСР повсякчас позначалася на його дослідницьких і культурних практиках, зокрема ще у передвоєнну добу. Втім, обставини буття академічного вченого-гуманітарія повоєнної доби суттєво погіршилися, позаяк ішлося про його масовану й безперервну участь у колективних багатотомних працях, які мали представляти компендіум досягнень республіканської версії радянської науки у світлі відповідних директивних настанов.

У такому випадку навіть та доволі ілюзорна свобода творчості, котру мав автор-історик під час написання індивідуальної статті чи монографії з відповідною конфігурацією установчих / легітимаційних елементів, суттєво звужувалася, позаяк він опинявся у «зачарованому колі» низки регламентуючих процедур і т. зв. стадій «колективної праці». Насамперед варто підкреслити, що багатотомні роботи однозначно виступали як праці замовлені й санкціоновані згори, зокрема у вигляді спеціальних постанов або інших партійних рішень, до яких уже згодом долучалися, власне, академічні ухвали Президії АН УРСР як розпорядчі документи.

Замовлення на створення повоєнного республіканського наративу у форматі т. зв. «короткого курсу» санкціонувалося постановою «Про науково-тематичні плани Відділення суспільних наук Академії наук УРСР та їх виконання», ухваленою ЦК КП(б)У 22 жовтня 1946 р. [3, с. 522]. Однак, негласні директивні доручення були сформульовані ще у середині 1946 р. Саме із таких директив розпочалася понад семирічна «одісея» з підготовки двотомника «Історія Української РСР», котрий спершу проектувався як «Короткий курс історії України» та мав наслідувати сумнозвісну конструкцію «Краткого курса истории ВКП(б)».

Написання та складання проспектів «короткого курсу» республіканської історії розгорнулося ще за директорства М. Петровського. Первісний варіант проспекту, котрий складався з трьох частин [7, арк. 1], обговорювався наприкінці 1946 р. під потужним пресом місцевого партійного керівництва. Республіканські функціонери, з одного боку, вимагали швидких результатів, а, з другого боку, повсякчас затягували цей процес під приводом нескінчених

переробок і виправлень помилок, щоби будь-що-будь вбезпечити себе від звинувачень союзного центру.

Приміром, у звітній доповіді віце-президента АН УРСР О. Білецького про роботу Академії за 1946 р. наголошувалося, що Інститут історії України виробив «проспект синтетичного огляду» [4, с. 110]. Але цей проект, навколо якого протягом двох місяців точилися гостра полеміка з сильним ідеологічним присмаком [8, арк. 52], визнали дефектним. Натомість від інститутських істориків зажадали якнайшвидше підготувати нову версію проспекту і, водночас, паралельно опрацьовувати вже сам текст «короткого курсу».

Другий варіант проспекту «короткого курсу» підготували у блискавичному темпі, точніше в атмосфері напруженої ідеологічної лихоманки, котра вже намічала нові тренди у культурному житті УРСР. Цей проект винесли на нараду 5 лютого 1947 р., на якій були представлені як його автори, так і науковці з обласних вузів УРСР.

З авторів другої версії проспекту «короткого курсу» у нараді брали участь директор Інституту історії України АН УРСР, член-кореспондент АН УРСР М. Петровський і співробітники установи К. Гуслистий, І. Бойко, М. Рубач і Ф. Ястребов. Інших учасників наради репрезентувала також низка відомих істориків як і з обласних вишів, так і з київських інституцій: С. Боровий (Одеський педагогічний інститут), В. Фесенко (Миколаївський педагогічний інститут), І. Кравченко (Чернівецький державний університет), Станкевич (Українська філія Інституту Маркса-Енгельса-Леніна при ЦК КП (б)У), Л. Кертман (Київський державний університет ім. Т. Г. Шевченка) та ін. Крім того, курував нараду Г. Ємельяненко – завідувач відділу пропаганди і агітації ЦК КП(б)У, котрий представляв партійних бонз, які виступали як фактичні володарі республіканського культурного простору.

Нараду очевидно організовували в авральному режимі. Про це промовисто свідчать скарги низки учасників наради (С. Борового, В. Фесенка та ін.) [8, арк. 7, 10], котрі добиралися до Києва з обласних центрів. Утім, як на скарги учасників обговорення, так і авторів проспекту не дуже зважали. Адже наприкінці наради вже йшлося про підготовку цілої серії таких заходів, зокрема Г. Ємельяненко категорично вимагав від керівництва Інституту історії України АН УРСР терміново подати списки фахівців, особливо з Москви для чергового обговорення схеми / концепції «короткого курсу» [8, арк. 53].

Про неймовірний поспіх у підготовці наради та низки інших заходів, пов'язаних із «коротким курсом», свідчать і зауваги одного з авторів проспекту К. Гуслистого, котрий наголошував, що автори так і не змогли внести численні правки й доповнення до опрацьованого тексту [8, арк. 6].

Таким чином, для учасників наради 5 лютого 1947 р. навіть не роздрукували оновленої, виправленої другої версії проспекту з урахуванням попередніх обговорень і доповнень. Вочевидь, партійні функціонери будь-що-будь прагнули запустити перманентний робочий маховик, який мав не тільки до крайності вихолостити проєктований «короткий курс», а й забезпечити

імітацію бурхливої діяльності, коли за перших ускладнень усю «провину» можна було б оперативно перекласти на істориків.

Учасники наради безперечно відчували тяжкий дух нової ідеологічної кампанії післявоєнної доби, котра набувала дедалі більших обертів. Не випадково практично всі вони показово клеймили й розвінчували М. Грушевського та його «буржуазну концепцію» відповідно до спущених згори ідеологічних настанов.

Після вступного слова директора Інституту М. Петровського, котрий розпочав нараду, та короткої репліки К. Гуслистого, слово надали історик з Одеси Саулу Боровому.

На той час С. Боровий працював в Одеському кредитно-економічному інституті і за сумісництвом очолював кафедру історії СРСР у місцевому педагогічному інституті. Та найголовніше те, що він мав науковий ступінь доктора історичних наук, здобутий ще 1940 р. [1, с. 52, 56-57]. Якщо взяти до уваги катастрофічний брак наукових кадрів післявоєнного часу, зокрема те, що навіть поміж київських істориків було обмаль учених такої високої та potwierдженої кваліфікації, то видається не випадковим вибір наступного учасника, котрому надали слово після вступної промови М. Петровського.

Мабуть, С. Боровий добре усвідомлював, що опинився у ситуації масштабного ідеологічного повороту на республіканських обширах, який був скерований на кардинальний перегляд первісних радянських візій з історії України, зокрема концептуальних настанов передвоєнної та воєнної доби. Тому він мусив швидко переорієнтуватися та обмежувати / дозувати виклад своїх думок і спостережень.

З одного боку, виразне окреслення своєї позиції з ключових питань концептуалізації історії України могло б спричинити у ближчому майбутті звинувачення в «ухилах», «помилках» і навіть «злочинах». Подальші події 1947 р. продемонстрували слушність таких прогностичних міркувань і припущень. Із другого боку, не можна було уникнути ряду ритуальних компонентів, зокрема критики М. Грушевського. До того ж потрібно було вносити якісь пропозиції, висловлювати зауваги, коментарі... Що роботи?!

У нагоді С. Боровому стала поспішність у скликанні нараді. Передусім, він вирішив обмежити свої спостереження лише половиною проспекту. Цей крок учений показово вмотивував банальною нестачею часу для вивчення представленого проспекту. Проте видається мало ймовірним щоби історик такого фахового рівня як С. Боровий навіть отримавши проспект на один вечір-ніч не ознайомився із його загальною структурою та не склав би власного уявлення про основні концептуальні віхи, хоча б заради задоволення власної цікавості.

Втім, навіть паліативні рефлексії С. Борового щодо проспекту проектного «короткого курсу» видаються доволі цікавими та показовими, позаяк добре ілюструють тогочасне становище історика, а також загальну спрямованість руйнівних метаморфоз у сфері нового радянського перелицювання історії України

Передусім, С. Боровий звернув увагу на розмитість «жанрових» меж проспекту, котрі назвав «незвичними». Адже такий «жанр» дозволяв декларувати абстрактні, метафорично кажучи «голі» тези у дусі обрядового цитування «класиків» й повсюдно уникати конкретних тлумачень багатьох питань.

Зауважимо, що схожі спостереження, щоправда, стосовно першої версії проспекту «короткого курсу» на початку 1947 р. зробив Ф. Шевченко [7, арк. 1]. Така «жанрова» наступність була зумовлена як звичною, лапідарною формою, котру краще сприймали партійні адміністратори, так і своєрідною захисною реакцією істориків, які побоювалися висловлювати розлогу авторську думку щодо провідних проблем і засад концептуалізації. Тим паче, що партійні куратори науки вимагали стислих, концентрованих документів, які були б позбавлені будь-яких неоднозначних смислів.

Значна частина міркувань С. Борового, висловлених на нараді була присвячена представленню історії Київської Русі на сторінках проспекту. Зокрема, одеський історик слушно наголосив, що читаючи виклад давньоруської минувшини не можливо зрозуміти, в межах якого курсу подано цей фрагмент – історії України чи історії СРСР.

За великим рахунком, С. Боровий влучно окреслив основну демаркаційну лінію у післявоєнному конструюванні радянської історії України, котра протягом другої половини 1940-х рр. була практично повністю розмита.

Цікаві й конкретні зауваги С. Борового, наприклад щодо тлумачень походів князя Святослава на Дунай у світлі нової на той час монографії В. Мавродіна – «Древняя Русь. Происхождение русского народа и образование Киевского государства» (М., 1946). Недаремно історик метафорично зауважив, що фрагмент про походи цього князя у проспекті скидається на якийсь «шифр», себто вказував на відсутність авторських тлумачень.

Утім відзначимо, що в інститутських істориків практично не було жодних реальних можливостей посісти певну позицію щодо візії В. Мавродіна. Наприклад, 1951 р. спроба Ф. Шевченка на той час завідуючого відділом історії країн народної демократії Інституту історії України АН УРСР розпочати полеміку з В. Мавродіним й іншими російськими істориками щодо початків української державності завершилася втручанням Головного управління у справах літератури та видавництва при Раді міністрів УРСР. Полемічна стаття Ф. Шевченка була заборонена цензурою, а автор був звинувачений у «політичних помилках» (6, с. 642-643).

Слушними видаються й інші думки С. Борового, передусім щодо недоречності вживання низки означень у проспекті «короткого курсу», як-от «блок», «окупант» щодо історії XVII ст. і т. п., а також його сумніви стосовно тези про зародження інституту приватної власності на землю у VIII–IX ст.

Зауваги С. Борового по-різному коментували учасники наради, але практично всі визнавали їх слушність, принаймні часткову [8, арк. 27, 36].

Так чи інакше, С. Боровий, як й інші історики, усвідомлював неможливість повноцінної наукової полеміки за тодішніх політичних передумов та

О. Ясь. Участь історика Саула Борового в обговоренні проспекту...

ідеологічних обставин. Тому одеський учений обмежувався паліативними заувагами, недомовками, вказував на складність розв'язання ряду проблем тощо.

Зрештою, загальна настанова гвалтовно накинута українським історикам, які брали участь у нараді, зводилася до наступної тези: «Історія України так тісно пов'язана з історією Росії, що не одне з великих питань не може бути розв'язане без врахування цього зв'язку» [8, арк. 33].

Нарада 5 лютого була лише невеликим епізодом, точніше одним із низки заходів того масштабного драматичного дійства, котре розгорталася на теренах республіканського історіописання 1947 р. У цьому річищі вповні очевидними постають майбутні партійні рішення у сфері української радянської історіографії післявоєнної доби, зокрема сумнозвісна постанова ЦК КП(б)У від 29 серпня 1947 р. «Про політичні помилки і незадовільну роботу Інституту історії України Академії наук УРСР» [3, с. 559-565].

Ця постанова започаткувала потужну погромну кампанію, скеровану супроти науковців Інституту історії України АН УРСР [9, арк. 1-15]. Всі попередні праці Інституту були визнані «антимарксистськими» й «шкідливими». Авторів звинувачували у помилках й ухилах, пов'язаних із впливами «буржуазної» схеми М. Грушевського. Іманентною складовою зазначеної кампанії стала інспірована «дискусія» щодо т. зв. «націоналістичних помилок» і «прорахунків» керівництва та співробітників Інституту [2, с. 1-4].

З цього символічного партійного рішення офіційно розпочався семирічний «марафон» Інституту з підготовки двотомного курсу, але фактично вже не історії України, а Української РСР...

***

Нижче публікуємо витяг із стенограми наради співробітників Інституту історії України АН УРСР [і представників вузів] по обговоренню проспекту [«короткого курсу»] «Історії України», котра відбулася 5 лютого 1947 р. Цей текст доволі добре передає тогочасні обставини й передумови, зокрема тодішні настрої, котрі волею-неволею проступають у виступах учасників тієї наради.

Витяг подається за машинописною копією стенограми з низкою рукописних виправлень і вставок. Текст наводиться тими мовами, котрими виступали учасники наради. Очевидні друкарські огріхи та механічні помилки виправлено без застережень.

Витяг

**із стенограми наради співробітників Інституту історії України АН УРСР [і представників вузів] по обговоренню проспекту [«короткого курсу»]
«Історії України» від 5 лютого 1947 р.**

Директор Інституту історії [України], член-кореспондент АН УРСР М. Н. Петровський:

Нараду по обговоренню проспекту «Історії України», складеного Інститутом історії України Академії наук УРСР оголошую відкритою.

Як відомо в останні місяці ЦК ВКП(б) і ЦК КП(б)У було викрито досить значні помилки і перекручення в низці гуманітарних наук, в тому числі і в праці Інституту історії України.

Як уже відмічалось і на нараді керівників кафедр і викладавців Вишів, що була нещодавно, і в нашій радянській пресі, основна і головна суть цих помилок полягає в тому, що в низці праць, випущених Інститутом історії України, автори цих праць потрапили в полон до ворожих буржуазно-націоналістичних концепцій історії України відомого буржуазного націоналіста, історика і політика Грушевського.

Ці помилки і перекручення, які були припущені в наших роботах, зокрема в роботі Інституту історії України, директором якого на сьогоднішній день являюсь я, були суворо, але цілком справедливо, засуджені. Робітників Інституту, які припустили чи як автори, чи як редактори видань (бо автори писали, а редактори, звичайно, редагуючи праці, несуть не меншу відповідальність [за] ці помилки і перекручення), засудили; автори приступили до нової творчої роботи тим, аби в найкоротший термін своєю наполегливою працею ці помилки і перекручення виправити і дати дійсно марксистсько-ленінську працю, що відповідала б тій нашій Сталінській добі, в яку ми живемо.

Перед нами, перед Інститутом було поставлено низку завдань, які ми повинні були виконати в першу чергу, виконати так, щоб нанести рішучий удар буржуазно-націоналістичним концепціям Грушевського і його «школи» і дати нашому радянському суспільству високої якості наукові праці, написані на основі марксистсько-ленінської методології, праці з історії України.

Ці завдання полягають, по-перше, в тому, що ми повинні взяти найактивнішу участь в виданні збірника, що готується Відділом суспільних наук Академії Наук УРСР – проти буржуазно-націоналістичних концепцій історика і політика Грушевського. В цьому збірнику робітники нашого інституту повинні взяти активну участь і дати низку статей, які в корені нанесуть удар націоналістичним концепціям Грушевського.

Крім того, наш Інститут повинен на протязі цього року переробити і закінчити I том «Історії України», тієї праці, яка цілком слушно підверглася такій заслуженій критиці з боку нашої української радянської громадськості. Інститут повинен буде також закінчити і переробити підготовлені до друку II,

III і IV томи «Історії України», над якими праця проводиться, але в багатьох моментах проводиться досить в'яло, абсолютно небільшовицькими темпами.

Крім того, Інститут історії України повинен в цьому році здати до друку «Короткий курс історії України». Такі курси вже були видані – перший в 1940 році, а другий був написаний і виданий в Уфі в 1942 році, але, як зазначалося не раз в пресі, ці два курси теж носять в собі дуже ґрунтовні перекирування і хиби і побудовані по суті по схемі того ж самого Грушевського. І от Інституту потрібно написати в цьому році «Короткий курс історії України», який би відповідав нашій добі.

Інститут історії України ще влітку минулого, 1946 року почав цю працю над цим курсом історії України. Але, оскільки в попередніх працях Інституту було дуже багато цих хиб і перекирувань, про які вже немало писалося і казалося, то Інститут вирішив по-перше скласти проспект, який, звичайно, повинен показати, як робітники Інституту усвідомили і засудили ці помилки і перекирування, що були припущені в тих працях, що зазнали такої рішучої, принципової більшовицької критики.

Наслідком роботи нашого Інституту і являється проспект історії України, який ми і повинні з Вами сьогодні розглянути і заслухати думку кваліфікованих робітників. Перекирувань було досить багато. Я коротко зупинюся на тих галузях, в яких були зроблені ці помилки і перекирування.

По-перше не було дано вірної періодизації історії України, вона давалася не на основі соціально-економічних формацій, а по зовнішнім причинам – «українські землі під владою Литви», «під владою Польщі», тобто в основу ставилася не класова боротьба, а зовнішні моменти і получалося, що будто би основним для українського народу була боротьба проти іноземних загарбників, тобто те, що є однією з галузей націоналістичної концепції Грушевського.

В низці окремих розділів цієї роботи не показано, що класова боротьба була основою історичного процесу, як це повинно бути і получилось, що боротьба йшла весь час за національну незалежність, що абсолютно не вірно.

Колектив Інституту, майже весь колектив бере участь в складанні і розробці цього проспекту. Проспект обговорювався авторами – робітниками Інституту, що беруть участь в складанні цього проспекту. Зараз треба сказати, що низка питань історії України так і залишилася у нас нерозробленою і, як виявилось в обговоренні авторів цього проспекту, деякі моменти оказались нами нерозв'язаними.

Це стосується як питань соціальних, питань класової боротьби, так і питань національних. І тепер на широкому обговоренні кваліфікованої наради це питання слід з'ясувати.

Висловлювались побажання, щоб при розв'язанні низки питань історії України, були указані основні класові причини, наприклад при розв'язанні такого питання як Вітчизняна війна 1812 р. і ряд інш. При обговоренні проспекту деякі питання, які стосуються до національного моменту, викликали багато поглядів і, на жаль, до цього часу ці питання ще остаточно не розв'язані.

Щодо періодизації історії України. Ця періодизація ще не зовсім досконала, але вона являється значним кроком вперед. В основному періодизація складена, виходячи з соціально-економічних моментів.

На нашій нараді ми ждемо, що учасники цієї наради, які ознайомлені з проспектом історії України, дадуть свої цінні зауваження, укажуть які ще є недоліки і висловлять як саме ці недоліки усунути. Обговорення цього проспекту повинно бути чисто конкретним, творчим. Звичайно цей проспект не являється закінченим апробованим проспектом і нам слід його розглядати як робочий матеріал, який треба ще детально проробити. Тому я прошу після закінчення роботи нашої наради цей проспект повернути до дирекції Інституту.

Тепер дозвольте перейти до обговорення окремих глав цього проспекту, указуючи яким саме шляхом виправити ті недоліки, які є в цьому проспекті.

В цьому проспекті є, на жаль, багато друкарських помилок, на які також слід звертати увагу.

Хто з присутніх товаришів бажає взяти слово. Будь-ласка, слово надається тов. ГУСЛИСТОМУ.

тов. ГУСЛИСТИЙ – У мене лише одне зауваження. Я вважаю, що слід підкреслити, що цей проспект не являється якимось закінченим матеріалом, це лише один з можливих варіантів. Крім того, було подано вже ряд критичних зауважень до цього варіанту, у відповідності з якими ще не внесені зміни до цього проспекту і тому ряд авторів, в тому числі і я, були проти того, щоб цей варіант проспекту в такому вигляді був поданий на обговорення наради.

тов. ПЕТРОВСЬКИЙ – Я додам до цього, що цей проспект є дійсно один з варіантів і тому всі зауваження, доповнення та побажання товаришів будуть внесені в цей проспект.

Я вважаю, що нам корисно буде послухати цілий ряд зауважень товаришів, які на щастя, зараз знаходяться у Києві, і можуть висловити багато корисного для складання нашого проспекту.

Слово надається тов. БОРОВОМУ (Одеса).

тов. БОРОВОЙ (Одесса) – Я раньше всего должен сказать, что мы, приехавшие с мест, не считаем, что это обсуждение поставлено в нормальные условия. Нам только вчера удалось получить этот проспект, и не было возможности ознакомиться с таким обширным документом, и потому не было возможности обдумать те замечания, которые бы мы могли сделать, если бы этот проспект был послан нам, хотя бы за две недели до обсуждения.

Я должен предупредить, что я успел только прочитать первую половину выпуска и очень может быть, что такой поспешный просмотр не может не отразиться на характере выступления и, может быть, мои замечания будут необоснованными. Это – первое, что я хотел сказать.

Затем – жанр литературы этого произведения не вполне ясен. Это проспект. Это не конспект, и не план, и не вариант этой книги, а нечто непривычное и иногда Вы видите развернутые формулировки, последовательное изложение, подробное изложение общеизвестных вещей, а

иногда когда Вы хотите узнать какова точка зрения автора на этот вопрос – то тут проскальзывают одна-две фразы.

Например, вопрос о языческой религии тут сказано так: «У східних слов'ян була язичницька релігія... (зачитує)». И все. А на следующей странице Вы имеете подробное изложение походов отдельных князей.

На 14 стр. речь идет о Святославе. Говорится о всех его походах, но главное, что толкало Святослава на Дунай и что интересно в связи с выходом книги Мавродина и создавшейся дискуссией по этому вопросу – тут только сказано (зачитує).

Не ясно, что имеет в виду этой фразой и как ее расшифровывает автор и перед нами шифр, который ничего не говорит.

С большим, естественно, любопытством мы пытались установить такой вопрос, как будет разрешаться один из коренных вопросов древней истории Руси – то, что связано с норманнской теорией. И тут сказано так: «Утворення Київської держави... (зачитує)».

А дальше сказано «уже наприкінці IX і початку X століття Київська Русь перетворилася у велику державу» и тут сразу вспоминается Олег и все.

Тут нет упоминаний о Рюрике, не говорится о норманнской теории и т. д. И если считать, что не надо подходить дискуссионно, то это было бы понятно, но мы имеем в очень многих местах полемику и дискуссию, связанную с преодолением неверной концепции Грушевского, а этот вопрос тут пока совершенно выпал.

Конечно, не таким образом, естественно, решаются научные проблемы.

Дальше, на 11 странице у меня вызывает сомнение, можно ли так говорить в VIII и IX вв. о зарождении частной собственности на землю. Тут имеется ввиду переход до территориальной общины. И сам термин еще для этой эпохи не вполне мотивирован.

Вообще я хотел бы сказать, что может быть у меня самого мысли не сложилось ясно, ввиду такой поспешности, но сам раздел «Київська Русь» – тут требуются какие-то дополнительные разъяснения. Я не должен в этой аудитории говорить, как трактовалась украинской националистической историографией проблема Киевской Руси. Тут иная трактовка – об этом специально говорится в некоторых страницах, но этот раздел не мобилизует в рамках истории Украины. Тут сказано и тут характеризуется Киевская Русь в целом, ее строй, меньше говорится о политическом строе, затем говорится о разных частях территории и не видно, чем тут занимается автор или он дает этот раздел для истории Украины, или его можно перенести в общий курс истории СССР.

Я понимаю, что этот вопрос очень сложный и принципиальный и тут трудно найти правильное решение, но четкий подход должен быть, а четкого подхода еще нет, а мы в нем нуждаемся.

Может быть, нужно вообще давать эту часть, как общую вступительную часть к истории Украины? А начинать подробное изложение уже тогда, когда уже можно говорить о формировании украинской народности – но ясно, что

путь выбран не вполне четкий. И это относится и к первым страницам первого раздела, где говорится о феодальной раздробленности, и как это укладывается в рамки специально истории Украины?

Дальше, можно отметить, что главы, начиная с 53 стр., они изложены очень трудно. Этот раздел очень трудный и здесь желателен более живой и легкий метод изложения. Напр., на стр. 68 – о культуре этого времени, 14 и 15 вв. сначала говорится о западном влиянии, а затем указано: «Україна... створювала свою оригінальну культуру» (*зачитує*). Тут нет связи с развитием предшествующей культуры. Кажется, что только с этого времени и начинается создание этой культуры в результате внешних влияний. Так ли это.

В следующих разделах начало 17 в. упоминается термин «блок». В этот термин обычно вкладывается содержание социальных группировок. Тут термин «блок», мне кажется, не совсем удачным. Также как и по отношению к политическому режиму употребляется термин «оккупант». Мне кажется, что и этот термин неудачный.

Вот те незначительные замечания, которые я имею возможность выразить здесь. Повторяю, что я имел возможность ознакомиться только с первыми главами проспекта и те не имел возможности детально продумать за неимением времени.

Науковий архів Інституту історії України НАН України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 99. – Арк. 1–10.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андреев В. Саул Боровий : еврейський вектор історії України / Віталій Андреев, Наталія Чермошенцева. – Херсон ; Нікополь : СПД Фельдман О. О., 2010. – 191 с.
2. До кінця ліквідувати буржуазно-націоналістичні перекручення історії України // Більшовик України. – 1947. – № 8. – С. 1–10.
3. Інститут історії України Національної академії наук України : Документи і матеріали 1936–1991 : у 2 кн. / відп. ред. В. А. Смолій ; упор. О. С. Рубльов, О. В. Юркова. – Київ : НАН України, Ін-т історії України, 2011. – Кн. 1 : 1936–1947. – 630 с.
4. Історія Національної академії наук України. 1946–1950 / гол. ред. О. С. Онищенко ; упоряд. Л. М. Яременко, С. В. Старовойт, О. М. Березовський, В. А. Кучмаренко. – Київ : НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства, Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, 2008. – Ч. 1 : документи і матеріали. – 604 с.
5. Крупницький Б. Українська історична наука під Советами (1920–1950) / Борис Крупницький ; вступ. слово Н. Полонської-Василенко. – Мюнхен : Ін-т для вивчення ССРСР, 1957. – XLVI, 120 с.
6. Шевченко Ф. Історичні студії : Збірка вибраних праць і матеріалів (До 100-річчя від дня народження) / Федір Шевченко ; редколегія: В. Смолій

О. Ясь. Участь історика Саула Борового в обговоренні проспекту...

(голова) ; упоряд. і ком. С. Батуріна, С. Блащук, І. Корчемна, О. Ясь. – Київ : НАН України, Ін-т історії України, 2014. – 700 с.

7. Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – Ф. 349. – Спр. 483. – 4 арк.

8. Науковий архів Інституту історії України НАН України. – Ф. 1. – Оп. 1. – Спр. 99. – 55 арк.

9. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. – Оп. 70. – Спр. 759. – 180 арк.

В статье освещается послевоенный период институциональной и интеллектуальной истории Института истории Украины в основных контекстах истории украинской советской исторической науки. Рассматривается участие историка С. Борового в совещании по обсуждению проспекта «Краткого курса истории Украины». Показываются изменения и трансформации образов и концептов украинского прошлого, связанные с послевоенной идеологической кампанией.

Ключевые слова: *С. Боровой, Краткий курс истории Украины, история Украины, Институт истории Украины, украинская советская историография, институциональная история, интеллектуальная история, история исторической науки.*

This article covers the post-war period of institutional and intellectual history of the Institute of History of Ukraine in the main context of the history of knowledge of Ukrainian soviet historical science. Participation of historian S. Boroviy in meeting on prospectus discussion «The Short course of History of Ukraine» is covered. Also lightens up the changes and transformations of images and concepts of Ukrainian past associated with Post-war ideological campaign.

Keywords: *S. Boroviy, The Short course of History of Ukraine, History of Ukraine, Institute of History of Ukraine, Ukrainian soviet historiography, institutional history, intellectual history, history of the historical science.*